

Управління культури Черкаської
обласної державної адміністрації
Комунальний заклад «Обласна універсальна
наукова бібліотека імені Тараса Шевченка»
Черкаської обласної ради

Черкащина заповідна: історико-культурні заповідники краю

Бібліографічний покажчик

Черкаси – 2015

91.9 : 63.3(4УКР)К

Ч-48

Черкащина заповідна : історико-культурні заповідники краю : бібліогр. покажч. / КЗ "Обл. універс. наук. б-ка ім. Тараса Шевченка" ЧОР ; наук. ред., авт. вступ. ст. В. М. Мельниченко ; уклад. : Л. Т. Демченко, Н. В. Адешелідзе ; відп. за вип. Л. П. Капкаєва. – Черкаси, 2015. – 46 с.

Бібліографічний покажчик містить інформацію про історико-культурні заповідники краю, унікальні пам'ятки археології, архітектури, монументального мистецтва, природи, пам'ятні місця, пов'язані з життям і діяльністю відомих людей. Видання адресоване дослідникам, науковцям, викладачам, вчителю, студентам, учням, працівникам бібліотек, музеїв, краєзнавцям, туристам, широкому читацькому загалу.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Черкаської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка (протокол № 2 від 20 травня 2015 року).

Укладачі

Л. Т. Демченко

Н. В. Адешелідзе

Відповідальний за випуск

Л. П. Капкаєва

Науковий редактор

В. М. Мельниченко,
кандидат історичних наук,
голова правління обласної організації Національної спілки краєзнавців України

Комп'ютерний набір

І. В. Таранець

Від укладачів

Черкащина – унікальний, історично багатий регіон України. Саме тут сформувалася трипільська культура, тут зародився звитязний дух нашого народу, тут виникла українська козацька держава під керівництвом Б. Хмельницького, тут народився і похований пророк нації Т. Шевченко.

На території області є заповідні місця, де кожен куточок дихає історією. Для збереження історичних пам'яток, їх дослідження та використання на Черкащині створено 4 національні, 3 державні історико-культурні заповідники та 1 державний історико-архітектурний заповідник.

З метою популяризації видань про заповідні місця нашого краю, його природно-рекреаційні та ландшафтно-архітектурні особливості, історичну, культурну, археологічну, етнографічну спадщину регіону Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка підготувала бібліографічний покажчик "Черкащина заповідна: історико-культурні заповідники краю".

Відкриває видання стаття В. Мельниченка, кандидата історичних наук, голови правління обласної організації Національної спілки краєзнавців України "На сторожі історико-культурної спадщини".

Бібліографічна частина покажчика складається з 9 розділів. Кожен розділ розпочинається невеликою вступною статтею, яка допоможе скласти уявлення про заснування певного заповідника, його історичні, археологічні та природні пам'ятки.

Перший розділ вміщує інформацію про заповідники краю в цілому, вісім інших – про кожен із заповідників зокрема. Підрозділи присвячені складовим частинам заповідників.

Матеріали в межах розділів і підрозділів розміщено в логічній послідовності – від загального до конкретного. До посібника увійшли описи книг, збірників статей з періодичних і продовжуваних видань, які вийшли протягом 1995 – 2015 років. Добір літератури закінчено у липні 2015 року.

Видання не претендує на вичерпність.

Бібліографічний опис здійснено за чинними в Україні стандартами. В описі вживаються загальноприйняті скорочення слів. Подано стислі довідкові, уточнюючі анотації.

Описи мають наскрізну нумерацію.

Для зручності у користуванні укладено іменний і географічний покажчики, список переглянутих і розписаних джерел, зміст.

Покажчик стане у нагоді дослідникам, науковцям, викладачам, вчителям, студентам, учням, працівникам бібліотек, музеїв, краєзнавцям, туристам, широкому читацькому загалу.

На сторожі історико-культурної спадщини

У збереженні пам'яті про минуле Черкащини, вивченні й популяризації її духовної спадщини велика роль належить історико-культурним заповідникам краю. Включаючи в себе, власне, музейні заклади та пам'ятки різних епох і матеріальні об'єкти, пов'язані з важливими подіями та життям і діяльністю видатних діячів вітчизняної історії, вони сприяють комплексному вирішенню проблем дослідження та збереження історико-культурної спадщини і координації роботи з науковими, освітньо-виховними та туристсько-екскурсійними організаціями.

Першим історико-культурним заповідником на Черкащині, і взагалі в Україні, став заповідник у Каневі. Заповідник було утворено постановою Раднаркому УРСР від 20 серпня 1925 р. зі статусом державного заповідника "Могила Шевченка". Першим серед державних історико-культурних заповідників у 1989 р. він набув і статусу національного.

Шевченківський національний заповідник включає музей Т. Г. Шевченка, могилу поета, відновлену хату І. Ядловського, Успенський собор у Каневі, садибу М. Максимовича і В. Науменка на Михайловій горі у селі Прохорівка та ряд пам'яток археології. Окрасою музейної колекції заповідника є меморіальні речі та офорти Тараса Шевченка, рідкісні видання його книг, твори українських і зарубіжних митців, шедеври народної художньої творчості, цінні архівні документи, фото- і кіно- матеріали, аудіо- і відеозаписи виступів відомих митців-бандуристів і кобзарів. При заповіднику діють виставкова галерея та наукова бібліотека.

Впродовж тривалого часу заповідник у Каневі був єдиною пам'яткоохоронною установою на Черкащині, яка на державному рівні комплексно займалася охороною, дослідженням та популяризацією історико-культурних пам'яток на включеній до заповідника території. Хоча необхідність створення державних історико-культурних заповідників й в інших історичних місцях області була очевидною.

Але лише у березні 1989 р., враховуючи громадську думку, уряд УРСР своєю постановою від 7 березня створив Чигиринський державний історико-культурний заповідник. Але подальший розвиток заповідника, охорона і збереження розташованих на його території численних пам'яток, передусім природи, опинилися під загрозою, оскільки в районі Чигирини розпочалися роботи з будівництва потужної електростанції (спочатку планувалася як атомна, а потім як парогазова). На захист історичних місць Чигиринщини та екологічної безпеки регіону рішуче виступила громадськість області.

Якісно новий етап у діяльності заповідника розпочався після проголошення незалежності України, коли на його базі Указом Президента України від 23 вересня 1995 р. було утворено національний історико-культурний заповідник "Чигирин". В заповіднику діють 5 музейних закладів – музей Богдана Хмельницького та археології в Чигирині, історичний – в селі Суботів, краєзнавчий – в селі Медведівка, етнографічний – в селі Стецівка.

Свідченням уваги незалежної Української держави до національної історико-культурної спадщини, насамперед шевченківської, стало відкриття у 1992 р. державного історико-культурного заповідника "Батьківщина Т. Г. Шевченка". У сферу його діяльності включені пам'ятки історії, культури та природи у селах Шевченкове, Моринці, Будище Звенигородського, Вільшана Городищенського районів, пов'язані з життям і творчістю Тараса Шевченка.

У складі заповідника "Батьківщина Т. Г. Шевченка" діє літературно-меморіальний музей поета у Шевченковому, відновлена хата його батьків. Серед реліквій часів дитинства – речі сестри Катерини, брата Йосипа, стіл та ослін з хати батьків тощо. У селі Шевченковому поховані батьки Т. Г. Шевченка – мати Катерина Бойко та його батько Григорій Шевченко. Відвідувачі можуть ознайомитись з хатою дядка, маєтком пана Енгельгардта, урочищем "Гупалівщина", великими дубами, у дуплі одного з яких малий Тарас ховав свої малюнки. Всього у заповіднику на початок 2000-х років налічувалося 43 об'єкти історико-культурного призначення, а музейні експозиції створені також у Моринцях, Вільшаній, Будищах. Надаючи великого значення вшануванню пам'яті Т. Г. Шевченка 26 січня 2006 р. заповіднику "Батьківщина Т. Г. Шевченка" Указом Президента України надано статус національного.

З проголошенням незалежності України відкрилися реальні можливості для реалізації ідеї про державну охорону та збереження історико-культурної спадщини й ще одного історичного регіону нашого краю – Корсунщини. Враховуючи історичне значення і художню цінність пам'яток історії, культури і природи міста Корсуня-Шевченківського та з метою їх збереження і раціонального використання, 8 лютого 1994 р. уряд України, приймає постанову про створення Корсунь-Шевченківського державного історико-культурного заповідника. До його складу увійшли такі структурні підрозділи як музей історії Корсунь-Шевченківської битви, історичний музей, художня галерея, меморіальний музей К. Г. Стеценка у Квітках, літературно-меморіальний музей І. С. Нечуя-Левицького у Стеблеві і ландшафтний парк у райцентрі. У 1995 р. відкрито діораму Корсунської битви 1648 року.

У фондах заповідника зосереджено понад 50 тис. одиниць зберігання, серед яких значна кількість представляє період Другої світової війни, передусім

Корсунь-Шевченківської операції 1944 р. Заслужують на увагу колекції речей уродженців краю – письменника-шевченкознавця П. В. Жура, видатного українського хореографа В. К. Авраменка, творів образотворчого мистецтва відомого художника М. А. Прокопенка.

У 1994 р. утворено заповідник "Трахтемирів". Під його охорону передано комплекс пам'яток археології, історії, культури та природи Подніпров'я, зокрема Трахтемирівське скіфське городище, залишки культових споруд Зарубського монастиря, козацький цвинтар, канівські природні дислокації, заповідні урочища.

З урахуванням історичного значення та художньої цінності пам'яток історії, культури і природи міста Кам'янка в 1995 р. було утворено Кам'янський державний історико-культурний заповідник. Він забезпечує охорону та вивчення пам'яток, пов'язаних з історією декабристського руху в Україні, творчістю корифеїв російської і світової культури О. С. Пушкіна та П. І. Чайковського, уродженця краю – польського композитора Кароля Шимановського, історією Кам'янщини.

Процес формування мережі історико-культурних заповідників тривав і на початку 2000-х рр. Так, у 2002 р. було утворено історико-культурний заповідник "Трипільська культура". До нього увійшли археологічні пам'ятки трипільської культури IV–III тисячоліть до н.е., розташованих на території сіл Тальянки, Легезине, Майданецьке, Веселий Кут, Глибочок, Піщана, Онопріївка Тальнівського, Косенівка, Доброводи, Аполянка Уманського та Чичиркозівка, Вільховець Звенигородського районів.

Забезпеченню збереження, охорони та популяризації унікальних пам'яток архітектури було підпорядковано відкриття у 2005 р. першого на Черкащині історико-архітектурного заповідника "Стара Умань". Створення такого заповідника зумовлено наявністю значної кількості історико-архітектурних пам'яток, що збереглися в місті. Серед них: дві пам'ятки національного значення – костел Успіня Богородиці (1826) та Торгові ряди (1838). Історико-архітектурну цінність мають парк "Софіївка" з комплексом водойм, садово-паркових будівель та скульптур (1796–1852), дерев'яна Троїцька церква (1761) та інші об'єкти міста.

Незважаючи на труднощі фінансово-матеріального характеру, заповідники багатой своєю історією Черкащини здійснюють значну науково-дослідну, пам'ятоохоронну та просвітницьку роботу. Вони стали дієвими осередками формування історичної свідомості та патріотичного виховання громадян нашої держави.

Багатогранна діяльність заповідників Черкащини привертає все більшу увагу черкащан та гостей краю. Тому актуальним і своєчасним є пропонування бібліографічний покажчик – результат кропіткої роботи працівників обласної уні-

версальної наукової бібліотеки імені Тараса Шевченка. У ньому вміщена систематизована інформація про книги та найважливіші публікації в наукових і періодичних виданнях про історико-культурні заповідники Черкаської області.

Безумовно, що бібліографічний покажчик допоможе читачам, усім, хто цікавиться історією і сучасністю Черкащини, підібрати необхідні матеріали про цей унікальний історичний регіон України.

Василь МЕЛЬНИЧЕНКО,
голова правління Черкаської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, професор Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

1. ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ЗАПОВІДНИКИ ЧЕРКАЩИНИ

"Чудовий край! Хто жив у тобі, хто ди-
хав твоїм повітрям, хто бачив твоє синє
небо й чув про твою козацьку славу, той
тебе повік не забуде...".

І. С. Нечуй-Левицький

1. **Мельниченко, О. В.** Утворення історико-культурних заповідників на Черкащині та проблеми їх розвитку (1980 – 1990 рр.) / О. В. Мельниченко // *Краєзнавство Черкащини*. – Черкаси, 2005. – Вип. 8. – С. 84–98.

2. **Мельниченко, В. М.** Музеї та історико-культурні заповідники Черкащини // Мельниченко В. М. *Історичне краєзнавство*. – Черкаси, 2002. – С. 64–69.

3. **Нераденко, Т.** Подорож пам'ятками, заповідниками, музеями Черкащини / Т. Нераденко // 10 подорожей Черкащиною для учнівської молоді України : зб. турист. маршрутів / [Т. М. Нераденко та ін.]. – Черкаси, 2011. – С. 6–31. – Бібліогр.: с. 26–31.

4. **Подорожуємо Черкащиною** : [турист. путівник] / Черкас. обл. ін-т післядиплом. освіти пед. працівників Черкас. облради ; [упоряд. Т. Федорова ; редкол. : І. Шарапа, Н. Чепурна]. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., [2014?]. – 35 с. : іл.

Історико-культурні заповідники – с. 4–7, 10–21.

5. **Черкащина** : від краю до краю : турист. путівник / [авт.-упоряд. : І. Одокієнко, Н. Лавріненко ; голов. ред. Н. Лавріненко]. – [Черкаси : Вертикаль, 2011]. – 231 с. : іл.

Заповідники – с. 22–23.

6. **Культура Черкащини** : [найвідоміші іст.-культур. заповідники Черкас. обл.] // *Корсунь*. – 2014. – 17 січ. – С. 2.

7. **Черкащина в контексті історії України** : матеріали Третьої наук.-краєзнавчої конф. Черкащини, присвяч. проблемам охорони, збереження та використання іст.-культур. спадщини [Черкаси, 18 квіт. 2007 р.] / Черкас. обл. орг. Всеукр. спілки краєзнавців ; [упоряд. Мельниченко В. М.]. – Черкаси : [Чабаненко Ю. А.], 2008. – 383 с.

2. НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК "БАТЬКІВЩИНА ТАРАСА ШЕВЧЕНКА"

У цім краю земля до неба горнеться,
А в росах світяться Тарасові сліди.
В Шевченкове, і в Будище, і в Моринці
Врочисто, мов до храму, увійди.
А. Савченко

Національний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка" створений у 1992 році. Об'єднує села дитинства поета: Моринці, Шевченкове, Будище та 43 пам'ятки культури. Окрасою заповідника є роботи скульптора Анатолія Куца "Мене там мати повила", "Тарас малює", "Мені тринадцятий минуло", "Тарас мандрує". Загальна кількість фондів одинок зберігання 7800.

8. **Про створення** державного історико-культурного заповідника "Батьківщина Тараса Шевченка" : постанова Кабінету Міністрів України від 25 берез. 1992 р. // Збір. постанов Уряду України. – 1992. – № 4. – С. 46–47.

9. **Національний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка"** : путівник [авт. тексту К. І. Урсалова та ін. ; фото А. Звіряки та ін.]. – [Черкаси : Прес-Інформ, 2007]. – 12 с. : фот., карта.

10. **Мельниченко, В. М.** Шевченкіана Черкащини : вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині / Василь Мельниченко ; [відп. ред. О. Третяков]. – Черкаси : Брама-Україна, 2013. – 207 с. : іл.

Історико-культурний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка" – с. 39–41.

11. **Шевченко, Л.** Садок вишневий біля хати... : [Нац. заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка"] / Л. Шевченко // Уклін Кобзареві : альманах. – [Черкаси, 2011]. – С. 2–3.

12. **Дмитренко, О. І.** Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на його батьківщині / О. І. Дмитренко, В. С. Старусева // Черкащина в контексті історії України : матеріали Четвертої наук.-практ. конф. ... [Черкаси, 25 лют. 2009 р.]. – Черкаси, 2010. – С. 252–260.

13. **Бондаренко, О.** Батьківщина Тараса Шевченка / Ольга Бондаренко // Черкащина. – 2012. – № 5. – С. 25–29 : іл.

14. **Туристичний маршрут "Батьківщина Тараса Шевченка"** // Нова Доба. – 2014. – 20 берез. – С. 10–11.

15. **Безуглий, В.** "Мені аж страшно, як згадаю оту хатину край села!" / В. Безуглий // Нова Доба. – 2012. – 24 трав. – С. 12.

16. **Хоменко, В.** "Не забудьте пом'янути..." / Володимир Хоменко. – Черкаси : ІнтролігаТОР, 2013. – 50 с. : іл.

Мала батьківщина Т. Шевченка: села Моринці, Шевченкове. Вшанування пам'яті поета.

17. **Шевченко, Л.** Національний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка" / Людмила Шевченко // Шевченківська енциклопедія : в 6 т. – Київ, 2013. – Т. 4 : М-Па. – С. 463–465.

2.1. Моринці

Садки і пагорби в замріяній красі,
Поза селом шепоче стиглий колос.
Прадавні Моринці – Вітчизна нам усім:
Тут геній нації подав до Бога голос.

А. Савченко

9 березня 1814 р. у жителів с. Моринці Григорія Шевченка та його дружини Катерини народився син Тарас. З'явився на світ він у хаті свого діда по матері Якіма Бойка. Жила сім'я в хаті кріпака Колесника (Копія), якого було заслано до Сибіру. Незабаром сім'я Шевченків переїхала до Кирилівки (тепер с. Шевченкове). У дитинстві Тарас часто ходив у Моринці в гості до діда та бабусі. Кілька разів відвідав Моринці Т. Г. Шевченко у зрілому віці (1843, 1845, 1859 роки). Згадка про село є в його повісті "Княгиня". В 1989 р. до 175-річчя поета відновлено хату діда Я. Бойка та хату Копія. У 2006 р. відкрито пам'ятник Матері – Катерині Шевченко.

18. **Моринці** // Тарас Шевченко – славний син Черкаської землі. – Черкаси, 2012. – С. 30–33, 56.

19. **Урсалова, К. І.** Моринці / К. І. Урсалова // Національний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка" : путівник. – [Черкаси, 2007]. – С. 1–2.

20. **Село Моринці** // Шевченківські місця Черкаського краю : путівник / Черкаси. обл. краєзнавчий музей ; [авт.-упоряд. В. І. Нестеренко]. – Черкаси, 2010. – С. 3.

21. **Дмитренко, О.** Моринці / Ольга Дмитренко // Шевченківська енциклопедія : в 6 т. – Київ, 2013. – Т. 4 : М-Па. – С. 324–325.

2.2. Шевченкове

Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились,
Найперші сльози. Я не знаю,
Чи єсть у Бога люте зло,
Щоб у тій хаті не жило?

Т. Шевченко

Село, в якому пройшло безрадісне дитинство Т. Г. Шевченка. Легенда розповідає, що Шевченкове (до поч. XIX ст. – Керелівка, до 1929 р. – Кирилівка) було засноване Керелом, який першим оселився на узліссі біля р. Вільшанки. Вперше згадується село під 1618 р. З 1829 р. Кирилівкою володів П. В. Енгельгардт, у якого Т. Шевченко служив козачком. Майбутній поет прожив у Кирилівці 14 років. Побував він тут у 1843, 1845, 1859 роках.

До цього часу збереглася дякова хата, де навчався грамоти малий Тарас. На місці старої батьківської хати ще в дореволюційні часи родичі поета встановили млинове колесо з написом "Тут була хата Тараса Григоровича Шевченка". Зараз ця хата відновлена. Шевченко згадує рідне село в повісті "Княгиня", "Автобіографії", листах, багатьох поетичних творах. Воно відображене в образотворчій спадщині митця.

22. **Кирилівка** (Керелівка, Шевченкове) // Тарас Шевченко – славний син Черкаської землі. – Черкаси, 2012. – С. 33–36, 56–57.

23. **Ткаченко, К. Т.** Шевченкове (Керелівка) / К. Т. Ткаченко // Національний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка": путівник. – [Черкаси, 2007]. – С. 3–4.

24. **Село Шевченкове** (Кирилівка, Керелівка) // Шевченківські місця Черкаського краю: путівник / Черкас. обл. краєзнавчий музей; [авт.-упоряд. В. І. Несеренко]. – Черкаси, 2010. – С. 4–5.

25. **Мулякво, Л. Д.** Паросток батьківського саду: зацвіт Шевченкової долі / Л. Д. Мулякво; [передм. В. Пахаренка]. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 159 с.

Про с. Шевченкове (Кирилівку), в якому минуло дитинство і отрочество Кобзаря. Автор по крихті у найрізноманітніших виявах і деталях реконструює перед читачем той світ, який виховав і подарував людству Шевченка.

26. **Гулак, Т.** Хата батьків Тараса Шевченка / Т. Гулак // Шевченків край: іст.-культуролог. нариси. – К., 2005. – С. 222–225.

27. **Гудченко, З.** Оселя Тарасового дитинства / З. Гудченко // Шевченків край: іст.-культуролог. нариси. – Київ, 2005. – С. 194–209.

28. **Дмитренко, О.** Кирилівка / Ольга Дмитренко // Шевченківська енциклопедія : в 6 т. – Київ, 2013. – Т. 3 : І-Л. – С. 355–356.

2.2.1. Літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка

Літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка відкрито в 1939 р. У 1989 році проведено реконструкцію музею і створено нову експозицію (автори С. Фурсенко, М. Собчук, П. Соса). Її оновлено у 1992 р. (автор А. Гайдамака). У п'яти залах висвітлено епоху Шевченка, його дитинство та приїзди в рідний край. Серед експонатів: стіл і лава з хати батьків поета, меблі з маєтку Енгельгардта, весільний рушник сестри Катерини, подарунки родичів, світлини тощо.

29. **Літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка** с. Шевченкове : [Образотворчий матеріал] : [буклет] / Держ. іст.-культур. заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка". – [Б. м. : б. в., 2000]. – 1 арк. : іл.

30. **Безуглий, В.** Доторкнутися до лавки, на якій сидів колись Тарас Шевченко, можна й зараз. Тільки треба приїхати в Шевченкове / Володимир Безуглий // Нова Доба. – 2013. – 6 серп. – С. 6.

31. **Всяку ніч тільки і бачу во сні... Керелівку** : [літ.-меморіал. музей Т. Г. Шевченка] // Надросся. – 2012. – 9 берез. – С. 2.

2.3. Будище

Маєток, парк, а ще оті дуби, –
Лише у Будищах душею відпочину.
Тут над ставками в присмерках доби
Ходила доля маляра-хлопчини.

А. Савченко

У Будищі Т. Шевченко жив у 1829 р., коли був козачком у поміщика П. Енгельгардта. Про це засвідчує меморіальна дошка, встановлена на будинку Енгельгардта, який зберігся до нашого часу. Сьогодні в ньому знаходиться восьмирічна школа, де організована музейна кімната Т. Г. Шевченка. Біля школи зберігся парк, в якому ростуть 800-літні дуби. Серед них є й дуб Тараса Шевченка, в дуплі якого, за переказами, Тарас ховав свої малюнки. Будище згадується в поемі "Гайдамаки".

32. **Будище** // Тарас Шевченко – славний син Черкаської землі. – Черкаси, 2012. – С. 36.

33. **Василенко, О.** Розкрилля Шевченкового дуба / О. Василенко, О. Крупач // Уклін Кобзареві : альманах. – [Черкаси, 2011]. – С. 8–9.

34. **Село Будище** // Шевченківські місця Черкаського краю : путівник / Черкас. обл. краєзнавчий музей ; [авт.-упоряд. В. І. Нестеренко]. – Черкаси, 2010. – С. 6–7.

35. **Ткаченко, С. М.** Будище / С. М. Ткаченко // Національний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка" : путівник. – [Черкаси, 2007]. – С. 9–10.

36. **Калиновська, Т.** Будище. Панський сад-парк : [маєток пана Енгельгардта у с. Будище] / Тетяна Калиновська, Петро Жук // Черкащина регіональна. – 2011. – 21 жовт. – С. 8.

37. **Дмитренко, О.** Будище / Ольга Дмитренко // Шевченківська енциклопедія : в 6 т. – Київ, 2012. – Т. 1 : А-В. – С. 523–524.

3. ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЗАПОВІДНИК У КАНЕВІ

Святих свята – Тарасова гора
У величі за Еверести вища,
Як слово правди, незборимо віще,
Як торжество вселюдського добра.

М. Гаптар

У 1925 р. постановою уряду України в районі Тарасової гори було створено музей-заповідник "Могила Т. Г. Шевченка" площею 20 гектарів. Сьогодні площа заповідника 38,1219 га. Він здійснює охорону Шевченкового меморіалу та навколишньої заповідної території, вивчає та популяризує життя і творчість Т. Шевченка. До складу заповідника входять: могила Т. Шевченка, музей Т. Шевченка, перший народний музей "Тарасова світлиця", Канівський історичний музей народного декоративного мистецтва, музей "Літературна Канівщина", пам'ятки природи, історії і культури.

38. **Про оголошення** території могили Т. Г. Шевченка державним заповідником : постанова РНК УСРР від 20 серп. 1925 р. // Культурне будівництво в Українській УСР : зб. док. : в 2 т. – Київ, 1959. – Т. 1 (1917 – червень 1941 рр.). – С. 297–298.

38а. **Бушин, М. І.** Святиня над Дніпром / М. І. Бушин, Ю. М. Тихоненко ; [ред. Н. Бушина]. – Черкаси : Бізнес-стиль, 2014. – 361 с. – Бібліогр.: с. 336–360.

Історія і сьогодення Шевченківського національного заповідника у м. Канів.

39. **Мельниченко, В. М.** [Шевченківський національний заповідник у Каневі] // Мельниченко В. М. Шевченкіана Черкащини: вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині. – Черкаси, 2013. – С. 34–38.

39а. **Дзима, В. В.** Шевченківському меморіалу в Каневі – 75 років / Віта Дзима // Краєзнавча Шевченкіана України: матеріали XIII Всеукр. наук. іст.-краєзнавчої конф., присвяч. 200-річчю від дня народж. Т. Г. Шевченка, м. Канів, 24-25 жовт. 2014 р. / за заг. ред. О. П. Реєнта. – Київ, 2014. – С. 302–340.

40. **Шевченківський національний заповідник** [Образотворчий матеріал] / [авт. тексту С. А. Брижицька]. – Канів : Містер Піксель, 2013. – 23 с. : іл.

40а. **Ліховий, І. Д.** Канівські гори та Шевченківський національний заповідник – об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО / Ігор Ліховий // Краєзнавча Шевченкіана України: матеріали XIII Всеукр. наук. іст.-краєзнавчої конф., присвяч. 200-річчю від дня народж. Т. Г. Шевченка, м. Канів, 24-25 жовт. 2014 р. / за заг. ред. О. П. Реєнта. – Київ, 2014. – С. 160–165.

41. **Брижицька, С. А.** Шевченківський національний заповідник у Каневі / Світлана Брижицька // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2013. – Т. 10 : Т-Я. – С. 617–618.

3.1. Могила Т. Шевченка

Немає в світі другої такої могили, як ся, бо немає другого поета, щоб так, як Шевченко, був серцем свого народу і краю.

Б. Грінченко

Могила Т. Шевченка – місце поховання поета, національна святиня України, центральний об'єкт заповідника. 22 травня 1861 р. прах поета, перевезений зі Смоленського цвинтаря в Санкт-Петербурзі, поховали на Чернечій горі поблизу Канева. Гору одразу почали називати в народі Тарасовою. У 1939 р. на могилі виріс відомий тепер у всьому світі пам'ятник, створений за проектом скульптора М. Манізера та архітекторів Є. Левінсона та Й. Лангбарда. Могила Т. Шевченка завжди була місцем масового паломництва українців. Її відвідини в дні народження, смерті та перепоховання поета (9-10 березня та 22 травня) стали ритуалом, якого дотримуються і звичайні громадяни, і державні та політичні діячі.

У 1925 р. постановою уряду України в районі Тарасової гори було створено музей-заповідник "Могила Т. Г. Шевченка" площею 20 гектарів.

42. **Тарахан-Берега, З.** Святиня : наук.-іст. літопис Тарасової гори / Зінаїда Тарахан-Берега. – Київ : Родовід, 1998. – 543 с. : іл.

43. **"Привітай же моя ненько, моя Україно..."** : [книга-літопис / Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Черкас. обл. держ. адмін., Черкас. обл. рада ; упоряд. : В. І. Дмитренко, М. Л. Новицький]. – [Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2011]. – 192 с.

43а. **Танана, Р. В.** На прощу до Тараса / Раїса Танана // Краєзнавча Шевченкіана України: матеріали XIII Всеукр. наук. іст.-краєзнавчої конф., присвяч. 200-річчю від дня народж. Т. Г. Шевченка, м. Канів, 24-25 жовт. 2014 р. / за заг. ред. О. П. Рєєнта. – Київ, 2014. – С. 242–248.

До 150-річчя перепоховання тлінних останків Великого Кобзаря в Україні.

44. **Наумова, Н.** Тарасова могила / Н. Наумова // Наук. світ. – 2011. – № 5. – С. 14–16.

45. **Коломієць, В.** Духовна вершина українського народу / В. Коломієць // Уряд. кур'єр. – 2011. – 29 квіт. – С. 8–9.

46. **Дзюба, І.** В Україну – назавжди / І. Дзюба // Культура і життя. – 2009. – 20 трав. – С. 5.

47. **Шлях Т. Г. Шевченка у домовині із Санкт-Петербурга до Канева** // Черкащина : універс. енциклопедія / авт.-упоряд. В. Жадько. – Київ, 2010. – С. 1006–1008.

48. **Брижицька, С. А.** Шевченка Тараса могила / Світлана Брижицька // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2013. – Т. 10 : Т-Я. – С. 613–614.

3.2. Музей Т. Шевченка

Перепоვნений сповіддю нині
До могили у Каневі шлях...
Иде на прощу сюди Україна,
До Тараса – живого в віках!
Дар'я Горлиця

Приміщення музею Т. Г. Шевченка було збудоване в 1935–1937 рр. за проектом В. Кричевського, автора українського архітектурного модерну. 2010 р. після реконструкції відкрито будівлю музею і нову експозицію (автор концепції – архітектор Л. Скорик), яка складається з трьох розділів. Їхні назви відповідають частинам поетичного триптиха Т. Шевченка "Доля, Муза, Слава" (1858). В експозиції використано аудіовізуальні програми, інтерактивні мультимедійні пристрої.

49. **Брижицька, С. А.** Шевченківський національний заповідник у світовому національному соціокультурному контексті : [музей Т. Шевченка, нова експозиція музею] // Шевченкова скарбниця : матеріали І-го Всеукр. з'їзду музей. працівників... – Черкаси, 2012. – С. 33–46.

50. **Шевченківський національний заповідник** : експозиція музею Т. Г. Шевченка : [Образотворчий матеріал] : [буклет] / [авт. тексту С. Брижицька та ін.]. – [Б. м.] : Бізнес-стиль, 2012. – 11 с. : іл.

51. **Музей Т. Г. Шевченка** // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Тетяна Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 186–187.

52. **Манжара, Г.** До історії створення будинку музею Тараса Шевченка в Каневі / Ганна Манжара, Віта Дзима // Пам'ятки України : історія та культура. – 2014. – № 6. – С. 58–63.

53. **Антоненко, В.** Тарасова гора : [до 75-ї річниці відкриття музею та пам'ятника Т. Шевченку] / Вікторія Антоненко // Голос України. – 2014. – 27 черв. – С. 16.

54. **Мельниченко, В.** Від "Тарасової світлиці" до науково-просвітницького центру : [музей Т. Шевченка] / Василь Мельниченко // Нова Доба. – 2014. – 17 черв. – С. 6–7.

3.3. Тарасова світлиця

Світлиця, світлиця, мов ока зіниця,
Віконцями ясними в світ.
Стоїш на горі, як духовна скарбниця,
Як Божий нев'янучий цвіт.

Н. Костюк

Перший народний музей Т. Г. Шевченка виник у спеціально збудованій хаті сторожа і доглядача могили Івана Ядловського у 1884 р. Цього справжнього подвижника і хранителя народної святині за його проханням поховано на Тарасовій горі. У 1991 р. відновлено хату І. О. Ядловського. Тепер у ній працює перший народний музей Кобзаря "Тарасова світлиця".

55. **Танана, Р. В.** Тарасова світлиця / Р. В. Танана ; Черкас. облдержадмін., Шевченків. нац. заповідник. – Черкаси : Вертикаль, 2011. – 159 с. : іл.

56. **Танана, Р.** Тут Шевченків дух і пахощі України / Р. Танана // Уклін Кобзареві : альманах. – [Черкаси, 2011]. – С. 48–52.

57. **Тарахан-Береза, З.** Перший народний музей. Портрет для Тарасової світлиці // Тарахан-Береза З. Святиня. – Київ, 1998. – С. 162–171.

58. **Танана, Р.** Свідчення любові і шани : [за сторінками Книг вражень першого нар. музею Кобзаря] / Раїса Танана // Дзвін. – 2009. – № 5/6. – С. 109–117.

3.4. Канівський історичний музей

Канівський історичний музей створений у 1991 р. Сьогодні у фондах музею зберігається близько 7 тисяч експонатів. В основному, це матеріали з археологічних розкопок та розвідок, що проводилися на території Канівщини в різні роки.

59. **Канівський історичний музей** // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Т. Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 182–183.

60. **Ісаєва, О.** День народження Канівського історичного музею : [1991 – 2006] / О. Ісаєва // Музеї України. – 2006. – № 5. – С. 14–15.

61. **Ісаєва, О. М.** Канівський історичний музей / О. М. Ісаєва // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2012. – Т. 12 : Кал-Киї. – С. 220.

3.5. Канівський музей народного декоративного мистецтва

Музей розташований у кам'яній споруді XVIII ст. Довгий час у приміщенні містились навчальні заклади: базиліанське училище і школа. Заснований 1972 року. Нараховує більше п'яти тисяч експонатів. Захоплює відвідувачів колекція зразків українського одягу та предмети народного побуту трьох центральних областей України – Черкаської, Київської та Полтавської.

62. **Музей народно-декоративного мистецтва** // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Т. Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 183–184.

63. **Канівський музей народного декоративного мистецтва** : путівник. – Дніпропетровськ : Промінь, 1989. – 159 с. : іл.

64. **Шквар, Г.** Свої полотна канівський Піросмані часто просто дарував : [роботи М. Костири у музеї нар. декор. мистецтва] / Ганна Шквар // Черкас. край. – 2009. – 22 трав. – С. 6.

65. **Федорова, Т.** У старий музей – по нові враження / Тетяна Федорова // Молодь Черкащини. – 2008. – 22 жовт. – С. 13.

66. **Басиста, Н. М.** Канівський музей народного декоративного мистецтва / Н. М. Басиста // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2012. – Т. 12 : Кал-Киї. – С. 220–221.

3.6. Музей "Літературна Канівщина"

Музей "Літературна Канівщина" створений на базі бібліотеки-музею А. П. Гайдара у 2008 р. Експозиція музею висвітлює життєвий і творчий шлях російського дитячого письменника А. П. Гайдара, який загинув у 1941 р. на Канівщині і похований у м. Каневі. Сьогодні у фондах музею зберігається понад 13 тисяч експонатів. Це, в основному, експонати гайдарівської тематики. У музеї відкрито постійно діючу виставку "Літературна Канівщина", яка висвітлює літературне життя рідного краю, починаючи з давніх часів і до сьогодення.

67. **Музей "Літературна Канівщина"** // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Т. Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 188–189.

68. **Береза, В. А.** Бібліотека-музей А. П. Гайдара : путеводитель / В. А. Береза, Т. Е. Котенок. – Днепропетровск : Промінь, 1986. – 126 с. : ил.

69. **Береза, В.** Дитяча читальня святкує 60-річчя / В. Береза // Дніпрова зірка. – 2008. – 15 лют. – С. 3.

4. НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК "ЧИГИРИН"

Козацька тверджа, славний Чигирине,
уламок слави серед цих полів!
Усе святе, усе неповториме,
Усе чекає невимовних слів...

Л. Костенко

Національний історико-культурний заповідник "Чигирин" створений 1989 р. Охоплює 13 окремих ділянок загальною площею 1161 га, розташованих у Чигиринському районі. До складу заповідника входять: пам'ятки історії, археології, архітектури, природи в м. Чигирин, селах Суботів, Стецівка, Медведівка, урочищах Холодний Яр та Отаманський парк (біля с. Головкивка); музеї Б. Хмельницького та археологічний у Чигирині, історичний у Суботіві, краєзнавчий у Медведівці, етнографічний у Стецівці. У фондах заповідника – більше 25 тисяч одиниць зберігання.

70. **Про оголошення** комплексу пам'яток історії, культури та природи м. Чигирин, с. Суботова і урочища Холодний Яр у Черкаській області державним історико-культурним заповідником : постанова Ради Міністрів УРСР від 7 берез. 1989 р. № 77 // Зібр. постанов Уряду УРСР. – 1989. – № 3. – С. 27–28.

71. **Національний історико-культурний заповідник "Чигирин"** : путівник / Нац. іст.-культур. заповідник "Чигирин" ; упоряд. С. Ф. Павлова. – Черкаси : Вертикаль, 2013. – 99 с. : іл.

72. **Національний історико-культурний заповідник "Чигирин"** : історія, сьогодення, майбуття. – Черкаси ; Чигирин : [Чабаненко Ю. А.], 2002. – 94 с.

Пам'ятки, музеї, історія Чигирини, Суботова, Медведівки, Стецівки, Холодного Яру.

73. **Національний історико-культурний заповідник "Чигирин"** // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Т. Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 103–106.

74. **Бушин, М. І.** Національний історико-культурний заповідник "Чигирин" / М. І. Бушин, В. М. Лазуренко // Бушин М. І. Витоки державності. Чигиринщина. – Черкаси, 2006. – С. 251–293 : іл.

75. **Мельниченко, В. М.** Історія національного історико-культурного заповідника "Чигирин" в контексті розвитку пам'яток охоронної роботи на Черкащині / В. М. Мельниченко // Чигиринщина: історія і сьогодення. – Черкаси, 2008. – С. 5–9.

76. **Заповідник "Чигирин"** очікує мільйонного відвідувача : [з історії заповідника] // Нова Доба. – 2014. – 18 берез. – С. 11.

77. **Кілессо, С. К.** "Чигирине, Чигирине, мій друже єдиний..." // Кілессо С. К. Архітектурні та мистецькі скарби Богданового краю. – Київ, 2000. – С. 35–77.

78. **Титаренко, Л. І.** Чигиринськими шляхами : фотопутівник / Л. І. Титаренко. – Черкаси : Вертикаль, 2007. – 102 с.

Історія та пам'ятки Боровиці, Чигирини, Суботова, Медведівки, Головкивки, Холодного Яру.

79. **Вортман, Д. Я.** "Чигирин", Національний історико-культурний заповідник "Чигирин" / Д. Я. Вортман // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2013. – Т. 10 : Т-Я. – С. 544 : карта.

* * *

80. **Трощинська, О. І.** З історії Чигиринського історико-краєзнавчого музею / О. І. Трощинська // Чигиринщина : історія і сьогодення. – Черкаси, 2008. – С. 249–257.

81. **Капуста, В.** Бастіон Дорошенка Чигиринської фортеці / Володимир Капуста // Пам'ятки України : історія та культура. – 2011. – № 5/6. – С. 60–69.

82. **Чепурна, І.** "Замкова гора" – унікальна пам'ятка Чигиринщини / Ірина Чепурна // Чигирин. вісті. – 2014. – 15 трав. – С. 10.

83. **Перепелиця, А. І.** До історії пам'ятного знаку "Хрест" на Замковій горі в місті Чигирин / А. І. Перепелиця // Чигиринщина: історія і сьогодення : матеріали наук.-практ. конф. [Чигирин, 1-2 жовт. 2008 р.]. – Черкаси, 2008. – С. 166–173.

84. **Мицик, Ю.** Чигирин – гетьманська столиця / Юрій Мицик. – Київ : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2007. – 392 с.

4.1. Історико-архітектурний комплекс "Резиденція Богдана Хмельницького"

Унаслідок Визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького середини XVII ст. була створена Українська козацька держава. Військово-адміністративним і політичним центром новоствореної держави, фактично столицею України, став Чигирин. Протягом 1648–1676 рр. тут були резиденції гетьманів Б. Хмельницького, І. Виговського, Ю. Хмельницького, П. Тетері, Т. Дорошенка. Враховуючи значимість цих історичних постатей у процесі державотворення України, було вирішено відтворити комплекс споруд гетьманської резиденції. Протягом 2006–2009 рр. були зведені будівлі історико-культурного комплексу "Резиденція Богдана Хмельницького": будинок гетьмана, військова канцелярія, скарбниця, курінь, вартівня, людська, поварня, шпихлер.

85. **Резиденція Богдана Хмельницького** // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Т. Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 70–72.

86. **Історико-архітектурний комплекс "Резиденція Богдана Хмельницького"** в м. Чигирині // Національний історико-культурний заповідник "Чигирин" : путівник. – Черкаси, 2013. – С. 52–54.

87. **Ленченко, В.** Резиденція Богдана Хмельницького в Чигирині / В. Ленченко // Шевченків край : іст.-культуролог. нариси. – Київ, 2005. – С. 97–108.

88. **Ленченко, В.** Гетьманський замок у Чигирині / В. Ленченко // Шевченків край : іст.-культуролог. нариси. – Київ, 2005. – С. 87–96.

4.2. Музей Богдана Хмельницького

Музейний комплекс – справжня архітектурна домінанта Чигирини – розташований біля підніжжя Замкової гори, в центрі міста. Відтворений за проектом С. К. Кілессо в 1995 р. згідно малюнків і креслень XIX – початку XX ст.

Сучасний музейний комплекс складається з центрального двоповерхового будинку-музею Богдана Хмельницького та трьох одноповерхових флігелів – адміністративних приміщень Національного історико-культурного заповідника "Чигирин".

Музей Богдана Хмельницького відкрито 25 грудня 1995 року в переддень святкування 400-річчя від дня народження гетьмана. Музейне зібрання нараховує близько 2000 експонатів. Головне місце в колекції займають пам'ятки козацької доби: зброя та спорядження, предмети декоративно-ужиткового мистецтва, побутові речі.

89. **Нераденко, Т.** Музей Богдана Хмельницького НІКЗ "Чигирин" // Нераденко Т. Археологія Чигиринщини. – Черкаси, 2012. – С. 201–203.

90. **Пискун, О.** Музей Богдана Хмельницького у Чигирині / Ольга Пискун // Пам'ятки України : історія та культура. – 2011. – № 5/6 (спецвип.). – С. 20–27.

91. **Національний історико-культурний заповідник "Чигирин".** Музей Богдана Хмельницького [Образотворчий матеріал] = National historical-cultural preserve "Chigirin": The museum of Bogdan Khmelnytsky : [буклет / авт. тексту Г. П. Мартинова та ін. ; Нац. іст.-культ. заповідник "Чигирин"]. – [Черкаси : б. в., 2007?]. – [14] с. : іл. – Текст укр., англ.

92. **Діденко, Я. Л.** Пам'яткоохоронна діяльність музею Б. Хмельницького Національного історико-культурного заповідника "Чигирин" / Я. Л. Діденко // Чигиринщина: історія і сьогодення : матеріали наук.-практ. конф. [Чигирин, 1-2 жовт. 2008 р.]. – Черкаси, 2008. – С. 267–273.

4.3. Чигиринський археологічний музей

Чигиринський археологічний музей заснований у грудні 2005 року і розміщений у приміщенні, збудованому на межі XIX–XX ст. До його експозиції увійшло понад 550 експонатів, які дають можливість познайомитись з багатим спадком давніх культур краю від епохи неоліту до доби Київської Русі.

93. **Нераденко, Т.** Музей археології НІКЗ "Чигирин" / Нераденко Т. Археологія Чигиринщини. – Черкаси, 2012. – С. 193–200.

94. **Камінський, В.** На туристичному маршруті – новий музей. Археологічний : [археолог. музей заповідника] / В. Камінський // Чигирин. вісті. – 2004. – 15 трав. – С. 8.

4.4. Суботів

Суботів – родовий маєток Хмельницьких (хутір став власністю чигиринського підстарости Михайла Хмельницького у 1616 р.). В середині XVII ст. Суботів, як і Чигирин, був центром гетьманської влади і дипломатії. Сьогодні Суботів – осередок багатьох пам'яток історії та культури.

95. **Суботівський історичний музей** // Національний історико-культурний заповідник "Чигирин" : історія, сьогодення, майбуття. – Черкаси, 2002 – С. 43–44.

96. **Село Суботів.** Іллінська церква. Михайлівська церква. Кам'яні хрести. Три криниці. Українська хата XIX – початку XX ст. // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Т. Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 79–85.

97. **Лазуренко, В. М.** "Кам'яна баба" в селі Суботів Чигиринського району / В. М. Лазуренко // Черкащина в контексті історії України : матеріали Третьої наук.-краєзнавчої конф. Черкащини. – Черкаси, 2008. – С. 253–255.

98. **Гугля, В.** Суботів Хмельницьких / Віктор Гугля. – Дніпропетровськ : ІСД, 2006. – 61 с.

99. **Бушин, М. І.** "Другий Версаль". Суботівська резиденція гетьмана Богдана Хмельницького // Бушин М. І. Витоки державності. Чигиринщина. – Черкаси, 2006. – С. 85–98.

4.4.1. Іллінська церква

Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина України,
Широка, глибока.
Ото церков Богданова.
Там-то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.

Т. Шевченко

Іллінська церква – визначна пам'ятка історії XVII ст., одна з кращих архітектурних пам'яток українського барокко. Збудована 1653 р. за наказом Б. Хмельницького як родова церква-усипальниця (відома також як Богданова церква). Саме в ній праворуч від вівтаря 1657 р. її поховали гетьмана.

Згодом церква була пограбована татарами, прах Б. Хмельницького винесено. 1995 року проведено реставрацію церкви. У липні 1843 р. в Суботіві побував Т. Шевченко. Відомий його малюнок "Богданова церква в Суботіві" та вірш "Стоїть в селі Суботіві". Зображення церкви є на зворотній стороні 5-гривневої купюри.

100. **Кілессо, С. К.** "Стоїть в селі Суботіві..." // Кілессо С. К. Архітектурні та мистецькі скарби Богданового краю. – Київ, 2000. – С. 78–108.

101. **Кукса, Н.** Церква Святого Іллі в Суботіві : перлина туристичних маршрутів Черкащини / Н. Кукса // Залізничкові читання : [матеріали] Четвертої наук. конф., [с. Медведівка, 2012 р.]. – Черкаси, 2012. – С. 133–139.

102. **Кукса, Н.** Церква Святого Іллі в Суботіві: минуле та сьогодення пам'ятки архітектури XVII ст. / Н. Кукса // Черкащина в контексті історії України : матеріали III наук.-краєзнавчої конф. Черкащини. – Черкаси, 2008. – С. 184–190.

103. **Церква Святого Пророка Іллі** (УПЦ КП) с. Суботів Чигиринського району // Черкащина у храмобудівництві / [упоряд. Е. А. Левицька та ін.]. – Черкаси, 2008. – С. 171–173.

104. **Гладковський, В.** Храм Святого пророка Іллі. Історія і сьогодення / В. Гладковський // Чигирин. вісті. – 2011. – 29 листоп. – С. 4.

105. **Кілессо, С. К.** Іллінська церква у с. Суботів Чигирин. р-ну Черкас. обл. / С. К. Кілессо // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2011. – Т. 11 : Зор-Как. – С. 298.

4.5. Холодний Яр

Тисячолітній дуб в Холодному Яру,
Воскреслий з небуття маленький хутір Буда.
Як мало важить те, що я колись умру,
Як много важить те, що все це вічно буде.
Щокою притулюсь, листочок одірву...
Не вірю в чудеса, та ось він, вияв чуда:
Тисячолітній дуб в Холодному Яру,
Воскреслий з небуття маленький хутір Буда.

Микола Луків

Холодний Яр – історична місцевість, реліктовий лісовий масив між селами Жаботин, Грушківка Кам'янського району та Лубенці, Мельники Чигири-

нського району. Являє собою плато, яке лежить у вигині річки Тясмин і порізване численними ярами (один з яких має назву Холодний). У центральній частині яру знаходиться Свято-Троїцький монастир, оточений валами Мотронинського городища – одного з найбільших городищ лісостепових племен скіфського часу. На території Холодного Яру знаходяться сотні інших археологічних пам'яток, а також історичні пам'ятки та пам'ятні місця, пов'язані з подіями XVIII–XX ст. Серед пам'яток природи найвідомішою є дуб віком понад тисячу років, названий на честь М. Залізняка. Навесні 1768 р. в Холодному Яру поблизу Мотронинського Свято-Троїцького монастиря розпочалася Коліївщина. Тут побував Т. Г. Шевченко і оспівав Холодний Яр у своїх творах. У 1919–1921 роках у цих місцях діяли повстанці Холодноярської республіки, а під час Великої Вітчизняної війни – партизани.

106. **Урочище Холодний Яр.** Дуб Максима Залізняка. Братська могила // Національний історико-культурний заповідник "Чигирин" : путівник. – Черкаси, 2013. – С. 78–87.

107. **Холодний Яр.** Свято-Троїцький монастир. 1100-річний дуб Максима Залізняка. Трагедія на хуторі Буда // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Т. Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 88–93.

108. **Нераденко, Т.** "Царина краси і героїчної історії" : (подорож до Холодного Яру) / Т. Нераденко, А. Шпаковська // 10 подорожей Черкащиною для учнівської молоді України : (зб. турист. маршрутів) / [Т. М. Нераденко та ін.]. – Черкаси, 2011. – С. 68–86. – Бібліогр.: с. 85–86.

109. **Мельники.** Холодний Яр. Мотронинський монастир. Буда // Черкащина : від краю до краю : турист. путівник. – Черкаси, 2011. – С. 74–81 : іл.

110. **Кирей, В.** Жива сила Холодного Яру : [історія, легенди Холод. Яру] / Владислав Кирей // Уряд. кур'єр. – 2013. – 5 лип. – С. 11.

111. **Стригун, Ю.** Дух Холодного Яру : [з історії і сьогодення Холод. Яру] / Юрій Стригун // Прес-Центр. – 2012. – 6 черв. – С. 27.

112. **Героїзм і трагедія Холодного Яру.** – Київ : Незборима нація, 1996. – 316 с.

Збірник матеріалів і спогадів про збройну боротьбу українців у 1917–1930 роках у Холодному Яру.

113. **Морозов, А. Г.** Холодний Яр / А. Г. Морозов // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2013. – Т. 10 : Т-Я. – С. 408–410 : карта.

4.5.1. Мотронинський Свято-Троїцький монастир

...Хоч і Яр той, вже до його
І стежки малої
Не осталося; і здається,
Що ніхто й ногою
Не ступив там, а згадаєш,
То була й дорога
З монастиря Мотрино
До Яру страшного.

Т. Шевченко

Мотронинський Свято-Троїцький монастир розташований у Холодному Яру. Він заснований як чоловічий у другій половині XVI ст. за благословінням митрополита Київського Йони (Протасевича). Однак існують монастирські перекази, згідно з якими перші згадки про Мотронинську обитель датуються XII ст. Монастир був зруйнований у 1678 р. і відновлений у 1717 р. З 1761 р. ігумени монастиря стали управителями всіх правобережних церков і монастирів Переясловсько-Бориспільської єпархії. Найвідомішим ігуменом обителі був Мельхиседек Значко-Яворський, котрий управляв монастирем у 1753–1768 рр. Саме з цього монастиря у травні 1768 р. розпочалося народне повстання "Коліївщина". Монастир підтримували гетьмани П. Сагайдачний, П. Тетеря, П. Дорошенко, І. Скоропадський. У 1845 р. у монастирі побував Т. Шевченко, який зробив акварельний малюнок обителі. У 1929 р. монастир був ліквідований. Відновлений як жіночий у 1991 р. Нині діючий монастир УПЦ.

114. **Нескорений велет** : сторінки історії Мотронинського монастиря. – Черкаси : Діа-плюс, 2004. – 223 с.

115. **Кілессо, С. К.** "З монастиря Мотрино до Яру страшного..." // Кілессо С. К. Архітектурні та мистецькі скарби Богданового краю. – Київ, 2000. – С. 109–133.

116. **Вечерський, В. В.** Де святили ножі гайдамаки // Вечерський В. В. Українські монастирі. – Київ, 2008. – Розд. 4. – С. 161–168.

117. **Маринівський, Ю. Ю.** Мотронинський Троїцький монастир : іст. нарис. – Черкаси : [б. в.], 1990. – 60 с.

118. **Свято-Троїцький Мотронинський жіночий монастир** (УПЦ) с. Мельники Чигиринського району // Черкащина у храмобудівництві / [упоряд. Е. А. Левицька та ін.]. – Черкаси, 2008. – С. 203–205.

119. **Мариновський, Ю. Ю.** Мотронинський Свято-Троїцький монастир / Юрій Мариновський // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2010. – Т. 7 : Мл-О. – С. 94–95.

4.5.2. Дуб Максима Залізняка

Стоїть самотньо на узвишші,
На всі боки
                        вказуючи вроду,
Цей дужий красень
                        в кроні пишній, –
Як символ слави
                        й величі народу!

С. Носань

1100-річний дуб Максима Залізняка росте на схилі Кириківського Яру, на околиці хутора Буда. Він входить в десятку найстаріших і найбільших дерев Європи. Його висота 24 м., в обхваті він сягає 8,90 м. Співробітники філіалу "Холодний Яр" Національного історико-культурного заповідника "Чигирин", до складу пам'яток якого він був включений в середині 90-х рр. ХХ ст., піклуються про дуб.

120. **Легоняк, Б. В.** Пам'ятка природи та історії – дуб Максима Залізняка / Б. В. Легоняк // Черкащина в контексті історії України : матеріали Третьої наук.-краєзнавчої конф. Черкащини..., [Черкаси, 18 квіт. 2007 р.]. – Черкаси, 2008. – С. 237–240.

121. **Макарюк, В.** Дуб Максима Залізняка серед вікових дерев України / Вікторія Макарюк // Залізнякові читання : матеріали Другої учн. наук.-краєзнавчої конф. – [Черкаси, 2010]. – С. 209–215.

122. **Велетень XXI століття** : еколог. проект. – Черкаси : Брама, 2001. – 8 с.

123. **Легоняк, Б.** Дуб Максима Залізняка / Богдан Легоняк, Ірина Чепурна // Пам'ятки України: історія та культура. – 2012. – № 5/6 (спецвип.). – С. 70–71.

4.6. Медведівський краєзнавчий музей

Приміщення музею знаходиться у центрі села поряд з церквою Успіння Пресвятої Богородиці. Його засновано наприкінці 60-х рр. ХХ ст. як шкільний краєзнавчий. У 1992 р. музей увійшов до складу філіалу "Холодний Яр" Національного історико-культурного заповідника "Чигирин" і був перенесений до окремого приміщення. У 1997 р. силами науковців НІКЗ "Чигирин" приміщення

було відремонтовано і в його 5 залах відкрито експозицію, яка знайомить відвідувачів із матеріалами про заповідник, археологічними пам'ятками регіону, з народними промислами та ремеслами краю, з подіями і героями Коліївщини та Другої світової війни. В експозиції представлено близько 1000 експонатів. Щороку співробітники музею обслуговують до 50 тисяч вітчизняних та іноземних туристів, які приїждять до Холодного Яру.

124. **Медведівка.** Медведівський краєзнавчий музей // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Т. Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 98–103.

125. **Медведівка.** Медведівський краєзнавчий музей // Національний історико-культурний заповідник "Чигирин" : путівник. – Черкаси, 2013. – С. 72–77.

126. **Титаренко, Л.** Гайдамацька Медведівка // Титаренко Л. Чигиринськими шляхами : фотопутівник. – Черкаси, 2007. – С. 58–65 : іл.

4.7. Стецівський етнографічний музей. Етнографічний комплекс "Козацький хутір"

Етнографічний комплекс "Козацький хутір" біля с. Стецівка почали відтворювати у 2001 році. На даний час на хуторі відтворено дерев'яну Миколаївську церкву, садибу священника, сільського старости, шинок, вітряк та господарські споруди.

127. **Село Стецівка.** Козацький хутір. Миколаївська церква [на хуторі] // Національний історико-культурний заповідник "Чигирин" : путівник. – Черкаси, 2013. – С. 88–92.

128. **Етнографічно-туристичне село "Козацький хутір"** // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Т. Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 87–88.

129. **Кобилляцька, В.** Козацький хутір. На Черкащині є унікальний музей просто неба / Вікторія Кобилляцька // День. – 2013. – 15 серп. – С. 12.

130. **Залюбовська, О.** "Козацький хутір" запрошує / Оксана Залюбовська // Чигирин. вісті. – 2010. – 17 серп. – С. 4.

131. **Гугля, О. В.** Стецівський етнографічний музей / О. В. Гугля [та ін.] // Національний історико-культурний заповідник "Чигирин" : історія, сьогодення, майбуття. – Черкаси ; Чигирин, 2002. – С. 42–43.

132. **Юлкіна, Л.** Стецівському музею – 45! / Л. Юлкіна // Чигирин. вісті. – 2011. – 11 листоп. – С. 2.

5. КОРСУНЬ-ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК

Національний історико-культурний заповідник у м. Корсунь-Шевченківському створений 1994 року на базі Музею історії Корсунь-Шевченківської битви. Він об'єднує заповідні території в м. Корсунь-Шевченківський, смт Стеблів, селах Квітки та Виграїв Корсунь-Шевченківського району загальною площею більше 100 га. На цій території є, зокрема: городище XI–XIII ст. біля гирла р. Корсунка, садиби родин Левицьких та Головинських у смт Стеблів, місце остаточного розгрому польського війська під час Корсунської битви 1648 р. біля с. Виграїв. У складі заповідника є об'єкти, внесені до Державного реєстру національного культурного надбання: будівлі садиби князів Лопухіних-Демидових, ландшафтний парк, могила І. Сошенка.

У складі заповідника діють: музей історії Корсунь-Шевченківської битви (1945); художня галерея (1977); історичний музей (1981); меморіальний музей К. Стеценка у с. Квітки (1959); літературно-меморіальний музей І. С. Нечуя-Левицького в смт Стеблів (1960). В музеях та фондосховищах заповідника є понад 50 тис. одиниць зберігання.

133. **Про державний історико-культурний заповідник у м. Корсунь-Шевченківському Черкаської області** : постанова Кабінету Міністрів України від 8 лют. 1994 р. № 79 // Збір. постанов Уряду України. – 1994. – № 5. – С. 81–82.

134. **Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник** : [Образотворчий матеріал] : [буклет]. – Б. м. : б. в., 2003. – 1 с.

135. **Мельниченко, О. В.** Збереження пам'яток Корсунщини: від музею до державного заповідника / О. В. Мельниченко // П'ятнадцята наукова сесія осередку Наукового товариства ім. Шевченка у Черкасах. – Черкаси, 2004. – С. 94–97.

136. **Корсунь-Шевченківський заповідник** – хранитель історії району // Славетна Корсунська земля... – Черкаси, [2013?]. – С. 46–49.

137. **Сікорський, Г.** Корсунь-Шевченківський заповідник став національним / Гнат Сікорський // Прес-Центр. – 2008. – 21 трав. – С. 2.

138. **Кочегура, Л.** Зберігаючи минуле – плакаємо майбутнє / Людмила Кочегура // Корсунь. – 2013. – 8 лют. – С. 1.

139. **Степенькіна, П. Я.** Корсунь-Шевченківський національний історико-культурний заповідник / П. Я. Степенькіна, О. В. Андрощук // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2008. – Т. 5 : Кон-Кю. – С. 196–197.

140. **Степенькіна, П. Я.** Корсунь-Шевченківський державний історико-культурний заповідник / П. Я. Степенькіна // Малий енциклопедичний словник Корсунщини : в 2 т. – Корсунь-Шевченків., 2003. – Т. 1 (А-К). – С. 149–150.

* * *

141. **Полякова, Т. Ю.** Головна споруда палацового ансамблю в Корсунь-Шевченківському / Т. Ю. Полякова // Черкащина в контексті історії України : матеріали Третьої наук.-краєзнавчої конф. Черкащини..., [Черкаси, 18 квіт. 2007 р.]. – Черкаси, 2008. – С. 278–283.

142. **Родічкін, І. Д.** Маєток князя Понятовського в Корсуні / І. Д. Родічкін, О. І. Родічкіна // Родічкін І. Д. Старовинні маєтки України : кн.-альб. – Київ, 2006. – С. 121–131.

143. **Вечерський, В.** Швейцарський будиночок (Шале) в садибі Лопухіних: Черкаська область, Корсунь-Шевченківський // Вечерський В. Українська дерев'яна архітектура = Ukrainian woden architecture. – Київ, [2013?]. – С. 33. – Текст укр., англ.

144. **Полякова, Т. Ю.** Палацово-парковий ансамбль у м. Корсуні-Шевченківському // Малий енциклопедичний словник Корсунщини : в 2 т. – Корсунь-Шевченків., 2004. – Т. 2 (Л-Я). – С. 81–88.

5.1. Музей історії Корсунь-Шевченківської битви

Музей історії Корсунь-Шевченківської битви заснований 1945 року для увічнення перемоги радянських військ у Корсунь-Шевченківській операції. Розташований у м. Корсунь-Шевченківському на острові Коцюбинського в палаці – пам'ятці архітектури XVIII–XIX ст.

145. **Степенькіна, П.** Храм пам'яті : [музей історії Корсунь-Шевченків. битви] / П. Степенькіна // Корсун. часопис. – 2005. – № 13. – С. 23–32.

146. **Мельниченко, О. В.** Музей історії Корсунь-Шевченківської битви – центр патріотичного виховання / О. В. Мельниченко // Черкащина в контексті історії України : матеріали Другої наук.-краєзнавчої конф. Черкащини, [7 квіт. 2005 р.]. – Черкаси, 2005. – С. 417–422.

147. **Кирей, В.** Ціною сотень тисяч життів : [науковці музею історії Корсунь-Шевченків. битви в основу експозиції поклали неупереджене висвітлення наступ. операції] / Владислав Кирей // Уряд. кур'єр. – 2014. – 21 черв. – С. 17.

148. **Бахмут, А. І.** Корсунь-Шевченківський меморіальний комплекс / А. І. Бахмут // Черкащина в контексті історії України : матеріали Другої наук.-краєзнавчої конф. Черкащини, [7 квіт. 2005 р.]. – Черкаси, 2005. – С. 413–417.

149. **Лішавський, В. Г.** Стратегія Корсунь-Шевченківської перемоги : (до 60-річчя Корсунь-Шевченків. наступ. операції 24 січ.-17 лют. 1944 р.) : воєн.-іст. нарис / М-во оборони України, Центр. НДІ Збройних Сил України. – Київ, 2004. – 212 с. : іл., табл., портр.

5.2. Історичний музей

Історичний музей відкрито 1981 року. Експозиція розміщена в 6 залах, площею 320 м². 1995 року – відкрита діорама "Корсунська битва 1648 року".

150. **Нераденко, Т.** Корсунь-Шевченківський історичний музей // Нераденко Т. Археологія Черкащини : посіб.-довід. – Черкаси, 2011. – С. 259.

151. **Степенькін, С. Ю.** Скарбниця нашої історії : [іст. музей заповідника] / С. Ю. Степенькін // Корсунь. – 2011. – 2 верес. – С. 1, 2.

152. **Овсієнко, Л.** Історичному музею – 30 років / Лідія Овсієнко // Над-росся. – 2011. – 30 серп. – С. 2.

153. **Місце і значення Поросся в історії України (IX – XVII ст.)** : матеріали наук.-практ. конф. [Корсунь-Шевченків., 28 листоп. 2007 р.] / Корсунь-Шевченків. держ. іст.-культ. заповідник ; [відп. ред. П. Я. Степенькіна]. – Корсунь-Шевченків. ; [Черкаси] : [Чабаненко Ю. А.], 2007. – 136 с.

154. **Корсунь староденний** / П. Я. Степенькіна, С. П. Дремлюк, А. Г. Ніколенко [та ін.] ; [Корсунь-Шевченків. держ. іст.-культ. заповідник]. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2011. – 447 с. : іл.

155. **Ніколенко, А.** Корсунщина козацької доби. Подорож козацькими місцями / Анатолій Ніколенко, Станіслав Степенькін // Культура, мистецтво, туризм Черкащини. – 2010. – № 4. – С. 41–55.

156. **Котов, А.** Перший народний козацький музей в Україні можна відвідати у Виграєві : [іст.-культур. комплекс, присвяч. Корсун. битві 1648 р. у с. Виграєві] / Анатолій Котов // Черкас. край. – 2009. – 2 груд. – С. 17.

5.3. Художня галерея

Художня галерея відкрита 1977 року. Знаходиться на третьому поверсі триповерхового флігеля палацового ансамблю на острові Коцюбинського.

Має 14 експозиційних залів, площа – 480 м². У галереї представлене образотворче і декоративно-ужиткове мистецтво Корсунщини, батальний живопис, скульптура і графіка, сучасне українське образотворче мистецтво. Тут експонуються твори відомих художників, зокрема, І. С. Їжакевича, В. М. Костецького, С. Ф. Шишка, В. Г. Пузирькова, В. О. Любчика та інших. У фондах заповідника зберігається понад три тисячі творів мистецтва.

157. **Бахмут, А.** Тут б'ється пульс мистецького життя : [худож. галерея заповідника] / Анатолій Бахмут // Надросся. – 2009. – 9 жовт. – С. 8.

158. **Бахмут, А.** Митці Корсунщини / А. Бахмут // Корсун. часопис. – 2006. – № 15. – С. 94–107.

5.4. Літературно-меморіальний музей І. С. Нечуя-Левицького у Стебліві

Літературно-меморіальний музей І. С. Нечуя-Левицького у селищі Стебліві створений 1968 року. Знаходиться у відновленій пам'ятці історії-будинку, в якому мешкала родина І. С. Нечуя-Левицького. Експозиція музею розповідає про життєвий шлях та письменницьку діяльність Івана Семеновича, вшанування його як класика української літератури. У музеї відтворено меморіальну кімнату та робочий кабінет письменника. Загальна площа музею 175 м², кількість одиниць збереження – близько 3 тисяч.

159. **Про організацію в смт Стебліві літературно-меморіального музею І. С. Нечуя-Левицького – філіалу Черкаського краєзнавчого музею** : постанова Ради Міністрів Української РСР від 9 жовт. 1968 р. № 519 // 3б. постанов і розпоряджень Уряду УРСР. – 1968. – № 10. – С. 56.

160. **Хаврусь, С. Л.** Нечуєва оселя на березі Росі : літ.-краєзнавчі розвідки / Сергій Хаврусь. – Черкаси : Кур'єр, 2004. – 55 с. : фот.

161. **Скорик, Б.** Нечуєве Надросся / Богдан Скорик // Літ. Україна. – 2013. – 3 жовт. – С. 1.

162. **Марухняк, Й.** У Стеблів – до Нечуя-Левицького / Йосип Марухняк // День. – 2013. – 4 лип. – С. 12.

163. **Прошин, В.** Півстолітній ювілей музею Нечуя-Левицького / В. Прошин // Надросся. – 2010. – 26 листоп. – С. 3.

5.5. Меморіальний музей К. Г. Стеценка у с. Квітки

Меморіальний музей К. Г. Стеценка у с. Квітки створений 1959 року. Знаходиться у відтвореному приміщенні земської школи, в якій навчався композитор. Площа музею – 182 м², загальна кількість одиниць збереження близько 400. Експозиція розповідає про життя і творчу діяльність Кирила Стеценка та увічнення його пам'яті.

164. **Хаврусь, С. Л.** Квітчанськими стежками композитора // Хаврусь С. Л. Над Россю і Роставицею. – Черкаси, 2011. – С. 23–25.

165. **Пархоменко, Лю.** Кирило Стеценко / Лю Пархоменко. – Київ : Муз. Україна, 2009. – 392 с. : іл.

6. КАМ'ЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК

У тих краях, що й Чигирин,
На Тясміні, братове,
Стоїть уже не вік один
Містечко пречудове...
Там сяє сонце молоде
І в сутінки імлісті –
То Пушкін бронзовий іде
До гурту декабристів.
Там в парку музика навстріч
Аж прямо в серце лине –
То творить сам Петро Ілліч
Щось ніжно-лебедине...

І. Дробний

Кам'янський державний історико-культурний заповідник засновано 1995 року. До його складу входять літературно-меморіальний музей О. Пушкіна і П. Чайковського, історичний музей, картинна галерея; пам'ятки національного значення: флігель садиби Давидових початку XIX ст. (так званий Зелений будиночок), водяний млин 1825 р., Кам'янський парк ім. Декабристів та його архітектурна окраса – грот кінця XVIII ст.; пам'ятки історії місцевого значення: будинок сестри П. Чайковського – Олександри, яка була дружиною Льва Давидова; пам'ятки природи: Тясминський каньйон і скеля Пушкіна;

пам'ятники декабристам, О. Пушкіну, П. Чайковському, стела декабристів. Площа заповідника 10,1 га, у фондах – понад 9 тис. одиниць зберігання.

166. **Про державний історико-культурний заповідник** у м. Кам'янці Черкаської області : постанова Кабінету Міністрів України від 21 лип. 1995 р. № 541 // Збір. постанов Уряду України. – 1995. – № 10. – С. 33.

167. **Кам'янський державний історико-культурний заповідник.** Літературно-меморіальний музей О. С. Пушкіна і П. І. Чайковського = Каменский государственный историко-культурный заповедник. Литературно-мемориальный музей А. С. Пушкина и П. И. Чайковского : [путівник / авт. тексту Л. О. Бондаренко, Т. П. Чупак ; фото Г. О. Юрика]. – [Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2008]. – 15 с. : іл. – Текст укр., рос.

168. **Кам'янський державний історико-культурний заповідник** [Образотворчий матеріал] : [к-т із 20 листівок] / авт. проекту Л. Бондаренко ; фото Г. Юрика [та ін.]. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., [2012?]. – 1 обкл. (20 окр. арк.).

169. **Кам'янський державний історико-культурний заповідник** // Музеї України. – 2005. – № 3. – С. 57.

170. **Таран, Г.** Музами геніїв місто осяяне : [Кам'ян. держ. іст.-культ. заповідник] / Галина Таран // Черкащина. – 2012. – № 5. – С. 32–35.

171. **Кам'янський державний історико-культурний заповідник** : пріоритет – наукова робота // Ритм України. – 2009. – № 3. – С. 20–21.

172. **Земляна-Невмита, Ю.** Обітований рай для геніїв / Юлія Земляна-Невмита // Черкас. край. – 2012. – 24 лют. – С. 6.

173. **Таран, Г.** П'ятнадцять років тому розпочав роботу державний історико-культурний заповідник / Г. Таран // Трудова слава. – 2011. – 11 січ. – С. 1.

174. **Бондаренко, Л.** Пам'ятні місця Кам'янки / Л. Бондаренко // Місто на скелястих берегах Тясмину. – Черкаси, 2009. – С. 211–225.

175. **Бондаренко, Л. О.** Кам'янський державний історико-культурний заповідник / Л. О. Бондаренко // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2012. – Т. 12 : Кал-Киї. – С. 150.

176. **Бондаренко, Л. О.** Кам'янський парк ім. Декабристів / Л. О. Бондаренко // Енциклопедія Сучасної України. – Київ, 2012. – Т. 12 : Кал-Киї. – С. 151.

6.1. Кам'янський літературно-меморіальний музей О. Пушкіна і П. Чайковського

Літературно-меморіальний музей О. Пушкіна і П. Чайковського відкрито 1937 року у Зеленому будиночку. Експозиція висвітлює діяльність Кам'янської управи Південного товариства декабристів, очолюваної власником кам'янського маєтку В. Давидовим і С. Волконським; перебування тут О. Пушкіна (1820–1822), а також П. Чайковського, який у 1865–1893 рр. відвідував сестру. Серед експонатів рояль і піаніно, якими користувався П. Чайковський, портрет його сестри, види Кам'янки XIX ст., оригінальний портрет П. Чайковського художника Б. Сангурського, зброя, меблі та посуд родин Давидових і Раєвських, прижиттєві видання творів О. Пушкіна та П. Чайковського.

177. **Каменский литературно-мемориальный музей** А. С. Пушкина и П. И. Чайковского : путеводитель / В. В. Бабенко, Г. М. Таран, Л. И. Туренко, Л. А. Бондаренко. – Днепропетровск : Промінь, 1987. – 63 с. : ил.

178. **Чупак, Т.** Каменка – страницы памяти : [Камен. лит.-мемор. музей А. С. Пушкина и П. И. Чайковского] / Таміла Чупак // Радуга. – 2009. – № 4. – С. 129–130.

179. **Людний, Ф.** Про музей О. С. Пушкіна і П. І. Чайковського говорять його відвідувачі / Федір Людний // Нова Доба. – 2012. – 22 трав. – С. 6.

180. **Кирей, В.** "Все збережи, що є і що було..." : [Кам'ян. літ.-мемор. музей О. С. Пушкіна і П. І. Чайковського] / Владислав Кирей // Уряд. кур'єр. – 2012. – 18 лют. – С. 19.

181. **Мушта, В.** Осанна музам! / В. Мушта // Трудова слава. – 2012. – 17 лют. – С. 2.

182. **Таран, Г.** Хранителі вічного з честю виконують свою місію / Г. Таран // Трудова слава. – 2012. – 10 лют. – С. 1.

183. **Чупак, Т.** Унікальна і неповторна перлина / Таміла Чупак // Трудова слава. – 2012. – 10 лют. – С. 2.

184. **Безуглий, В.** Тут і досі звучить рояль Чайковського... / Володимир Безуглий // Нова Доба. – 2012. – 9 лют. – С. 4.

185. **Поліщук, Т.** "Світлий куточок" / Т. Поліщук // День. – 2012. – 8 лют. – С. 7.

186. **Ветров, О.** У "Зеленому будиночку" – одній із будівель кам'янського поміщика жили Чайковський та Пушкін : [історія маєтку Давидових у м. Кам'янці] / Олександр Ветров // Нова Доба. – 2007. – 27 листоп. – С. 6.

187. **Глушченко, А.** Перлина Кам'янки – "Зелений будиночок" / Андрій Глушченко // Черкас. край. – 2008. – 23 січ. – С. 5.

* * *

Тебя, Раевских и Орлова,
И память Каменки любя...

А. Пушкин

188. **Таран, Г.** І пам'ять Кам'янки... : [О. С. Пушкін у Кам'янці] / Г. Таран // Місто на скелястих берегах Тясмину. – Черкаси, 2009. – С. 28–33.

189. **Айзенберг, Й.** Здрастуй, Пушкін! / Й. Айзенберг // Черкас. край. – 1999. – 4 черв. – С. 4.

190. **Пушкин в Каменке** : женщин мало, много шампанского... // Акцент. – 2011. – 15 июня. – С. 8.

* * *

Я люблю в ній її минуле, вона овіяна
для мене духом поезії, образ Пушкіна
витає переді мною, все настроює на
поетичний лад.

П. Чайковський

191. **Кам'янка** : наук.-попул. альм. Вип. 3 / Кам'ян. держ. іст.-культ. заповідник. – Кам'янка ; [Черкаси] : Чабаненко Ю. А., 2009. – 76 с.

П. І. Чайковський у Кам'янці.

192. **Бондаренко, Л. О.** Чайковський і Кам'янка / Л. Бондаренко ; [ред. Таран Г. М.] ; Кам'ян. держ. іст.-культ. заповідник. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., [2008?]. – 15 с. : іл.

193. **Бондаренко, Л. П.** І. Чайковський і Кам'янка / Л. Бондаренко // Місто на скелястих берегах Тясмину. – Черкаси, 2009. – С. 43–45.

194. **Котов, А.** Композитор був щасливий лише у маленькій Кам'янці / Анатолій Котов // Черкас. край. – 2012. – 4 лип. – С. 12.

* * *

195. **Таран, Г.** В Кам'янці тінистий : [Кам'ян. управа Півден. т-ва декабристів] / Г. Таран, Л. Туренко // Місто на скелястих берегах Тясмину. – Черкаси, 2009. – С. 21–24.

196. **Килимник, Ю.** Кам'янська управа декабристів / Юрій Килимник // Прес-Центр. – 2012. – 7 берез. – С. 26.

197. **Мушта, О.** Осередок відваги й вільнодумства : [Кам'ян. управа Півден. т-ва декабристів] / Олександр Мушта // Трудова слава. – 2013. – 8 лют. – С. 2.

6.2. Кам'янський історичний музей

Історичний музей створено 1995 р. в одному з будинків колишньої садиби Давидових. Експозицію складають: меморіальна кімната П. Чайковського, зали історії краю з найдавніших часів до початку ХХ ст., українського села кінця ХІХ–початку ХХ ст., розвитку культури краю в ХХ ст., періоду Другої Світової війни.

У цьому ж будинку знаходиться картинна галерея, де представлено роботи земляків – М. Мухи та П. Куцена, роботи сучасних місцевих художників.

198. **Нераденко, Т.** Кам'янський історичний музей // Нераденко Т. Археологія Черкащини : посіб.-довід. – Черкаси, 2011. – С. 258.

199. **Кравець, А.** Кам'янка: надійна фортеця справжніх хранителів історії : [Кам'ян. іст. музей] / Андрій Кравець // Прес-Центр. – 2012. – 18 квіт. – С. 27.

200. **Таран, Г.** Художники Кам'янки / Г. Таран // Місто на скелястих берегах Тясмину. – Черкаси, 2009. – С. 172–179.

7. ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК "ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА"

Державний історико-культурний заповідник "Трипільська культура" створено у 2002 р. До нього увійшли поселення, розташовані на території сіл Тальянки, Легедзине, Майданецьке, Веселий Кут, Глибочок, Піщана, Онопріївка, Косенівка, Доброводи, Аполянка, Чичиркозівка, Вільховець, що охоплюють три райони області – Тальнівський, Уманський, Звенигородський. На баланс заповідника передано 13 об'єктів: 11 трипільських поселень, адміністрація заповідника та Мисливський замок кінця ХІХ–початку ХХ ст. в м. Тальному. Загальна площа заповідника 2045 га.

201. **Про Державний історико-культурний заповідник "Трипільська культура"** в Черкаській області : постанова Кабінету Міністрів України від 13 берез. 2002 р. № 284 // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 11. – Ст. 517.

202. **Слесарєв, Є. С.** Державний історико-культурний заповідник "Трипільська культура" / Є. С. Слесарєв, Т. М. Нераденко // Юний краєзнавець Черкащини / [за ред. Т. М. Нераденко]. – Черкаси, 2012. – Чис. 4/6. – С. 40–42.

203. **Нераденко, Т.** Дивосвіт Трипілья : турист.-краєзн. маршрут по держ. іст.-культ. заповіднику "Трипільська культура" / Т. Нераденко. – Черкаси : [б. в.], 2006. – 42 с.

204. **Нераденко, Т.** Музей поселень-гігантів трипільської культури [у с. Леґезині Тальнів. р-ну] // Нераденко Т. Археологія Черкащини : посіб.-довід. – Черкаси, 2011. – С. 261.

205. **Круц, В. О.** Ранок землеробського світу : пам'ятки трипільської культури на Тальнівщині / В. О. Круц, В. В. Чабанюк, Д. К. Чорновіл. – Київ : Техніка, 2000. – 48 с.

206. **Нераденко, Т. М.** Археологія Черкащини : посіб.-довід. / Т. М. Нераденко ; Черкас. терит. від-ня Малої акад. наук України, Черкас. обл. орг. Нац. спілки краєзнавців України [та ін.]. – Черкаси : [Чабаненко Ю. А.], 2011. – 307 с. : іл.

207. **Трипільська толока** [у заповіднику "Трипільська культура", с. Леґезині Тальнів. р-ну] // Черкащина. – 2012. – № 5. – С. 38–41.

8. ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК "ТРАХТЕМИРІВ"

Заповідна територія "Трахтемирів" насичена історико-культурними пам'ятками. Відома як Трахтемирівський "кут" або "півострів", утворений вигином Дніпра. Серед численних археологічних пам'яток – скіфське Трахтемирівське городище, могильник біля колишнього с. Зарубинці, городище Монастирок (8–10, 12–13 ст.), рештки Зарубського монастиря. Тут були розташовані давньоруський Заруб (11–13 ст.) і Трахтемирівський монастир (16–18 ст.).

Постановою Кабінету Міністрів України від 1 липня 1994 р. було створено державний історико-культурний заповідник "Трахтемирів", якому мала

відійти територія півострова площею 4,5 тис. га. Проте в 1997–2000 рр. на більшій частині цієї території було створено регіональний ландшафтний парк "Трахтемирів", який фактично є приватним мисливським господарством, що належить акціонерному товариству закритого типу "Аграрно-екологічне об'єднання "Трахтемирів". Державний історико-культурний заповідник "Трахтемирів" контролює лише 590 га, переважно в районі с. Бучак, й існує лише номінально.

208. Про Державний історико-культурний заповідник "Трахтемирів" : постанова Кабінету Міністрів України від 1 лип. 1994 р. № 446 // Збір. постанов Уряду України. – 1994. – № 10. – С. 64.

209. Заповідна територія Трахтемирова // Історія, культура і природа Черкащини на туристичних маршрутах регіону / [авт.-упоряд. Т. Нераденко]. – Черкаси, 2014. – Ч. 1. – С. 198–200.

210. Державний історико-культурний заповідник "Трахтемирів" [Образотворчий матеріал] : [буклет]. – Канів : Корвін-Пресс, 2004. – 1 л.

211. Регіональний ландшафтний парк "Трахтемирів". – Київ : АЕО "Трахтемирів", 2000. – 15 с.

212. Казарова, К. Трахтемирів: поринемо у славу історію / Крістіна Казарова // Партнер-Черкаси. – 2009. – № 1/3. – С. 44–45.

213. Хроленко, Т. Козацька столиця у безодні / Т. Хроленко // Музеї України. – 2009. – № 2. – С. 10–11.

214. Славинський, М. Ви до Трахтемирова? Навіщо? / М. Славинський // Віче. – 2007. – № 1/2. – С. 57–64.

215. Гетьман, В. Українська філософія Трахтемирова / В. Гетьман // Наук. світ. – 2004. – № 4. – С. 20–22.

216. Попельницька, О. Трахтемирів – "Центр реєстрового" козацтва XVI ст. / О. Попельницька // Жінка. – 2000. – № 7. – С. 8–9 : іл.

217. Трахтемирів – забута козацька столиця // Черкащина культурна і туристична. – 2010. – Верес. (№ 1 ; спецвип.). – С. 14.

218. Гетьман, В. Доленосна істина Трахтемирова / В. Гетьман // Культура і життя. – 2009. – 20 трав. – С. 4.

219. Вортман, Д. Я. "Трахтемирів" / Д. Я. Вортман, М. І. Жарких // Енциклопедія історії України : в 10 т. – Київ, 2013. – Т. 10 : Т-Я. – С. 139.

9. ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-АРХІТЕКТУРНИЙ ЗАПОВІДНИК "СТАРА УМАНЬ"

Комплекс пам'яток архітектури в Умані входить до державного історико-архітектурного заповідника "Стара Умань", утвореного в 2005 р. Заповідник розташований на території 80 га історичної частини Умані і включає 156 об'єктів культурної спадщини. Серед них дві пам'ятки національного значення: Торгові ряди (Ратуша) та католицький костел Успіння Пресвятої Богородиці; пам'ятки археології "Стародавня фортеця", а також історико-культурний центр брацлавських хасидів на могилі цадика Нахмана.

220. **Про державний історико-архітектурний заповідник "Стара Умань"** : постанова Кабінету Міністрів України від 31 серп. 2005 р. № 833 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 35. – Ст. 2125.

221. **Умань** : [путівник] / Держ. іст.-архітектур. заповідник "Стара Умань" ; текст В. М. Лісаченко ; фото О. Камельовської. – Умань : [б. в., 2012?]. – 23 с. : іл.

222. **Державний історико-архітектурний заповідник "Стара Умань"** // Подорожуємо Черкащиною : [турист. путівник] / [упоряд. Т. Федорова]. – Черкаси, [2014?]. – С. 21.

223. **Федорова, Т.** Джерело натхнення поетів та дослідників – Стара Умань / Тетяна Федорова // Ритм України. – 2009. – № 3. – С. 16–17.

224. Заповідник "Стара Умань" про час і про себе... // Партнер-Черкаси. – 2007. – № 9. – С. 20–21.

225. **Пам'ятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР** : (Ил. справ.-каталог) : в 4 т. Т. 4. – Київ : Будівельник, 1986. – 375 с.

м. Умань. Торгові ряди, 1780 р. Успенський костел, 1826 р. с. 242–243.

226. **Фуркало, В.** Хасиди в Умані / Вікторія Фуркало // Чумацький шлях. – 2010. – № 3 (спецвип.). – С. 29–31.

ДОПОМІЖНІ ПОКАЖЧИКИ

Іменний покажчик

До іменного покажчика включені прізвища авторів, укладачів, редакторів та всі імена, які згадуються в анотаціях. Якщо номер бібліографічного опису взято в дужки, то це означає, що цей документ розповідає про дану особу.

Айзенберг Й. 189

Андрощук О. В. 139

Антоненко В. 53

Бабенко В. В. 177

Басиста Н. М. 66

Бахмут А. І. 148, 157–158

Безуглий В. 15, 30, 184

Береза В. А. 68–69

Бондаренко Л. О. 167–168, 174–177, 192–193

Бондаренко О. 13

Брижицька С. А. 40–41, 48–50

Бушин М. І. 38а, 74, 99

Бушина Н. 38а (ред.)

Василенко О. 33

Вечерський В. В. 116, 143

Ветров О. 186

Вортман Д. Я. 79, 219

Гайдар А. П. (68)

Гетьман В. 215, 218

Гладковський В. 104

Глуценко А. 187

Гугля В. 98, 131

Гудченко З. 27

Гулак Т. 26

Давидови (186)

Дзима В. 39а, 52

Дзюба І. 46

Діденко Я. Л. 92

Дмитренко В. І. 43 (упоряд.)

Дмитренко О. І. 12, 21, 28, 37

Дорошенко (81)

Дремлюк С. П. 154

Енгельгардт (36)

Жадько В. 47 (упоряд.)

Жарких М. І. 219

Жук П. 36

Залюбовська О. 130

Звіряка А. 9 (фот.)

Земляна-Невмита Ю. 172

Ісаєва О. 60–61

Казарова К. 212

Калиновська Т. 36

Камельовська О. 221 (фот.)

Камінський В. 94

Капуста В. 81

Килимник Ю. 196

Кирей В. 110, 147, 180

Кілессо С. К. 77, 100, 105, 115

Кобиляцька В. 129

Коломієць В. 45

Костиря М. (64)
Котенок Т. Е. 68
Котов А. 156, 194
Кочегура Л. 138
Кравець А. 199
Крупач О. 33
Круц В. О. 205
Кукса Н. В. 101–102

Лавріненко Н. 5 (ред.)
Лазуренко В. М. 74, 97
Левицька Е. А. 103, 118 (упоряд.)
Легоняк Б. В. 120, 123
Ленченко В. 87–88
Лісаченко В. М. 221
Ліховий І. Д. 40а
Лішавський В. Г. 149
Лопухіни (143)
Людний Ф. 179

Макарюк В. 121
Манжара Г. 52
Мариновський Ю. 117, 119
Марухняк Й. 162
Мельниченко В. М. 2, 7, 10, 39, 54,
75, 146
Мельниченко О. В. 1, 135
Мицик Ю. 84
Морозов А. Г. 113
Мулявко Л. Д. 25
Мушта В. 181
Мушта О. 197

Наумова Н. 44
Нераденко Т. 3, 51, 59, 62, 67, 73,
85, 89, 93, 96, 107, 108, 124, 128,
150, 198, 202–204, 206, 209 (упоряд.)
Нестеренко В. І. 20, 24, 34 (упоряд.)

Нечуй-Левицький І. С. (160–163)
Ніколенко А. Г. 154–155
Новицький М. Л. 43 (упоряд.)

Овсієнко Л. 152
Одокієнко І. 5

Павлова С. Ф. 71 (упоряд.)
Пархоменко Лю 165
Пахаренко В. 25 (передм.)
Перепелиця А. І. 83
Пискун О. 90
Поліщук Т. 185
Полякова Т. Ю. 141, 144
Понятовський, князь (142)
Попельницька О. 216
Прошин В. 163
Пушкін О. С. (167), (177–180), (186),
(188–90)

Родічкін І. Д. 142
Родічкіна О. І. 142

Сікорський Г. 137
Скорик Б. 161
Славинський М. 214
Слесарєв Є. С. 202
Старусева В. С. 12
Степенькін С. Ю. 151
Степенькіна П. Я. 139–140, 145, 153
(ред.), 154
Стеценко К. (165)
Стригун Ю. 111

Танана Р. В. 43а, 55–56, 58
Таран Г. М. 170, 173, 177, 182, 188,
192 (ред.), 195, 200
Тарахан-Берега З. 42, 57

Титаренко Л. І. 78, 126
Тихоненко Ю. М. 38а
Ткаченко К. Т. 23
Ткаченко С. М. 35
Третяков О. 10 (ред.)
Трощинська О. І. 80
Туренко Л. І. 177, 195

Урсалова К. І. 9, 19

Федорова Т. 4 (упоряд.), 65, 222
(упоряд.), 223
Фуркало В. 226

Хаврус С. Л. 160, 164
Хмельницький Богдан (85–87)
Хоменко В. 16

Хроленко Т. 213

Чабанюк В. В. 205
Чайковський П. І. (167), (177–180),
(184), (186), (191–194)
Чепурна І. 82, 123
Чепурна Н. 4 (ред.)
Чорновіл Д. К. 205
Чупак Т. П. 167, 178, 183

Шарапа І. 4 (ред.)
Шевченко Л. 11, 17
Шевченко Т. Г. (10), (12–13), (16),
(26), (30), (47)
Шквар Г. 64
Шпаковська А. 108

Юліна Л. 132
Юрик Г. О. 167–168 (фот.)

Географічний покажчик

До географічного покажчика включені всі власні географічні назви, що зустрічаються в описах та анотаціях.

Буда, хутір, Чигирин. р-он 107, 109
Будище, с., Черкас. р-он 32–37

Виграїв, с., Корсунь-Шевченків. р-он 156

Кам'янка м. 166, 174, 178, 186–188, 190, 191–197, 199–200

Зелений будиночок 186–187

Канів, м. 39, 39а, 41, 47, 52

Канівські гори 40а

Тарасова гора 42, 53

Квітки, с., Корсунь-Шевченків. р-он 164

Кирилівка (Керелівка) див. Шевченкове

Корсунь-Шевченківський, м. 133, 141–144, 154

Маєток князя Понятовського 142

Швейцарський будиночок (Шалє) 143

Корсунщина 135, 140, 155, 158

Легедзине, с., Тальнів. р-он 204, 207

Медведівка, с., Чигирин. р-он 124–126

Мельники, с., Чигирин. р-он 109, 118

Моринці, с., Звенигород. р-он 18–21

Надросся (Поросся) 153, 161

Поросся див. Надросся

Роставиця, р., ліва притока р. Рось
Рось, р., права притока р. Дніпро 160, 164

Санкт-Петербург 47

Стеблів, смт, Корсунь-Шевченків. р-он 159, 162

Стецівка, с., Чигирин. р-он 127

Козацький хутір, етнографічний комплекс 127–128

Миколаївська церква 127

Суботів, с., Чигирин. р-он 70, 96–98, 100–103, 105

Іллінська церква 96, 105

Кам'яна баба 96

Кам'яні хрести 96

Михайлівська церква 96

Три криниці 96

Церква Святого Пророка

Іллі 101–104

Тальнівщина 205

Трахтемирів (державний історико-культурний заповідник) 208–219

Трипільська культура (державний історико-культурний заповідник) 201–207

Тясмин, р., права притока р. Дніпро 174, 188, 195, 200

Умань, м. 220–226

Стара Умань (заповідник)

221–224

Торгові ряди 225

Успенський костел 225

Холодний Яр, урочище, Чигирин.

р-он 70, 106–113

дуб Максима Залізняка

120–123

Мотронинський Свято-Троїцький монастир 107, 109,

114–119

Чигирин, м. 70, 77, 83–84, 86–88, 90

"Чигирин" (національний історико-культурний заповідник) 70–79

Бастіон Дорошенка 81

Замкова гора 82–83

Хрест, пам'ятний знак 83

Чигиринська фортеця 81

Чигиринщина 74–75, 80, 83, 89, 92–93, 99

Шевченкове, с., Звенигород. р-он
22–31

Список переглянутих і розписаних джерел

Акцент

Віче

Голос України

День

Дзвін

Дніпрова зірка

Жінка

Зібрання постанов Уряду України

Корсунський часопис

Корсунь

Красзнавство Черкащини: збірник

Культура, мистецтво, туризм Черкащини

Культура і життя

Літературна Україна

Молодь Черкащини

Музеї України

Надросся

Науковий світ

Нова Доба

Офіційний вісник України

Пам'ятки України: історія та культура

Партнер-Черкаси

Пресс-Центр

Ритм України

Трудова слава

Уклін Кобзареві : альманах

Урядовий кур'єр

Черкаський край

Черкащина

Черкащина культурна і туристична

Черкащина регіональна

Чигиринські вісті

Чумацький шлях

Зміст

Від укладачів.....	3
Мельниченко В. На сторожі історико-культурної спадщини.....	4
1. Історико-культурні заповідники краю.....	8
2. Національний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка".....	9
2.1. Моринці.....	10
2.2. Шевченкове.....	11
2.2.1. Літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка.....	12
2.3. Будище.....	12
3. Шевченківський національний заповідник у м. Каневі.....	13
3.1. Могила Т. Шевченка.....	14
3.2. Музей Т. Шевченка.....	15
3.3. Тарасова світлиця.....	16
3.4. Канівський історичний музей.....	17
3.5. Канівський музей народного декоративного мистецтва.....	17
3.6. Музей "Літературна Канівщина".....	18
4. Національний історико-культурний заповідник "Чигирин".....	18
4.1. Історико-архітектурний комплекс "Резиденція Богдана Хмельницького".....	20
4.2. Музей Богдана Хмельницького.....	20
4.3. Чигиринський археологічний музей.....	21
4.4. Суботів.....	22
4.4.1. Іплінська церква.....	22
4.5. Холодний Яр.....	23
4.5.1. Мотронинський Свято-Троїцький монастир.....	25
4.5.2. Дуб Максима Залізняка.....	26
4.6. Медведівський краєзнавчий музей.....	26
4.7. Стецівський етнографічний музей. Етнографічний комплекс "Козацький хутір".....	27
5. Корсунь-Шевченківський національний історико-культурний заповідник.....	28
5.1. Музей історії Корсунь-Шевченківської битви.....	29
5.2. Історичний музей.....	30
5.3. Художня галерея.....	30
5.4. Літературно-меморіальний музей І. С. Нечуя-Левицького у Стеблеві.....	31
5.5. Меморіальний музей К. Г. Стеценка у с. Квітки.....	32

6. Кам'янський державний історико-культурний заповідник.....	32
6.1. Кам'янський літературно-меморіальний музей О. Пушкіна і П. Чайковського.....	34
6.2. Кам'янський історичний музей.....	36
7. Державний історико-культурний заповідник "Трипільська культура"	36
8. Державний історико-культурний заповідник "Трахтемирів".....	37
9. Державний історико-архітектурний заповідник "Стара Умань".....	39
Допоміжні покажчики.....	40
Іменний покажчик.....	40
Географічний покажчик.....	43
Список переглянутих і розписаних джерел.....	45

